

Demos Helsingin lausunto valtioneuvoston tulevaisuusselontekoon

Selonteossa oikeat asiat; mitä teemme seuraavaksi?

Kiitos mahdollisuudesta kommentoida tulevaisuusselontekoa. Pidämme selonteossa käytettyjä menetelmiä ja esitettyjä skenaarioita varsin laadukkaina ja kattavina, ja olemme sen analyysistä pitkälti samaa mieltä. Tulevaisuusselonteko kokoaa yhteen keskeisiä vaihtoehtoisia kehityskulkuja ansiokkaasti valtiolähtöisessä näkökulmasta. Jatkossa siihen voitaisiin yhdistää myös transformatiivisempia ja osallistavampia elementtejä.

Keskeiset sisällölliset kommenttimme liittyvät esittämiinne jatkokysymyksiin tulevaisuusselonteon hyödyllisyydestä ja käytettävyydestä sekä ennakointitiedon hyödyntämisen jatkuvuudesta.

- keikahduspisteiden ennakointi
- suomalaisen ennakointijärjestelmän vahvistaminen ml. institutionalisointi
- ennakointitiedon vahvempi kytkentä päätöksentekoon

Tulevaisuusselonteko pitkäjänteisen politiikan pilarina

Kohtaamme etenevissä määrin pitkän aikavälin ongelmia, kuten ilmastonmuutos, jotka vahingoittavat etenkin **tulevia sukupolvia**, vaikka poliittinen järjestelmämme ohjaa meitä kohti lyhytjänteisiä ratkaisuja. Suomen kansainvälisesti arvostettu ennakointijärjestelmä ja -ekosysteemi on rakentunut tulevaisuusselonteon pohjalle, joka on keskeisin **pitkäjänteisen politiikan mekanismi** Suomessa.

On erinomaista, että selonteon ensimmäinen osa tehdään ministeriöiden välisenä virkamiestyönä, vahvistaen näin hallinnon ennakointitaitoja ja suomalaista ennakointijärjestelmää laajemmin. Tulevaisuusselonteko onkin parhaimmillaan tapa edistää tulevat sukupolvet huomioivaa hallintoa luomalla jaettua näkemystä ja varautumista vaihtoehtoisista tulevaisuuksista riskeineen ja tavoitteineen.

Ilmeinen riski kuitenkin on, että selonteko jää ajoittain toistettavaksi harjoitukseksi, joka tuottaa laadukasta ennakointitietoa, mutta ei **lopulta informoi päätöksentekoa**. Seuraavassa esitämme rakenteellisia tapoja edistää ennakkoinnin ja tulevaisuusselonteon **soveltamista ja yhteyttä päätöksentekoon** Suomessa, kattaen myös itse tulevaisuusvaliokunnan rooliin.

Keikahduspisteiden ennakointi

Tulevaisuusselonteon kattavuudesta huolimatta **ilmaston keikahduspisteet ja ekologisen romahduksen uhka** mainitaan selonteossa ja sen skenaarioissa vain muutamaan kertaan, vaikka monet vaikutuksiltaan merkittävät keikahduspisteet (kuten AMOC) ovat jo varsin lähellä toteutumista. Selonteossa mainitaan villinä korttina mm. Jääkausi Euroopassa, mutta ei havainnollisteta kuinka vakavasti se haastaisi nykyisen elämäntapamme, esimerkiksi maanviljelyn loppumisen myötä

Nämä **peruuttamattomat muutokset ovat erityisen ongelmallisia tuleville sukupolville**, rajaten heidän toimintamahdollisuuksiin suuresti. Osana tulevaisuusselontekoa ja valtionhallinnon ennakointia tulisi muutenkin huomioida eri kehityskulkujen ja politiikkatoimien keskinäiset **polkuriippuvuudet**. Nämä eivät koske vain ympäristöä, vaan ovat keskeisiä myös teknologia-, tekoäly- ja väestöasioissa

Keikahduspisteet vaativat uutta, **varovaisuusperiaatetta hyödyntävää pitkäjärjestyksen hallintaa**. Esimerkiksi ilmastonmuokkaus vaatii valtiolta todella pitkää sitoutumista sen ylläpitoon. Samalla on huomioitava myös positiiviset yhteiskunnalliset keikahduspisteet, kuten aurinkoenergian edistys.

Tulevaisuusselonteon arvo ei tule sen lukemisesta, vaan sen soveltamisesta.

Missä tulevaisuusselontekoa tulisi soveltaa?

1. Puolueiden tulevaisuus- ja visiointityö

Keskeisiä yhteiskuntaan vaikuttavia suuria linjauksia tehdään **osana puolueiden työtä**. Näihin liittyy aina suurta epävarmuutta, sillä päätösten vaikutukset näkyvät usein vasta ylivaalikautisesti. **Laadukas moninäkökulmainen ennakointi auttaa epävarmuuden hallinnassa**. Tulevaisuusselonteko on tähän erinomainen resurssi, muuta kaikista olennaisimman löytäminen siitä voi kuitenkin olla haastavaa. **Sen soveltamiseen siis kannattaa panostaa**.

Millä uusilla toimintatavoilla tulevaisuusselontekoa voitaisiin viedä käytännössä puolueiden työhön?

- **Eduskuntatyö:** Tulevaisuusselontekoon pohjautuvat keskustelut eduskuntaryhmien kokouksissa. Esimerkki: Viron parlamentin tulevaisuuskeskuksen työ
- **Agendatyö vaaleihin:** Tulevaisuusselonteon esittely ja työpajat esim. osana puolueiden vaaliohjelmien laadintaa tai myöhemmin osana hallitusneuvotteluja

- **Esittelystä dialogisuuteen:** Tulevaisuusselonteon yleisestä esittelystä tarvelähtöiseen briiffaukseen. "Mitä tulevaisuusselonteko sanoo asiasta x"

2. Julkinen diskurssi ja kansalaiskeskustelu

Tulevaisuusselontekoa voitaisiin hyödyntää systemaattisemmin sen julkaisun jälkeen tulevaisuutta koskevan **kansalaiskeskustelun vahvistamiseksi** yhteiskunnassa. Tämä vahvistaisi sekä selonteon vaikuttavuutta että myös demokratiaa, kuten myös TuV on esittänyt (Ponsi 5, TuVM 1/2022 vp). Tämä edellyttää resursseja selonteosta viestintään ja sen lähestyttäväksi tekemiseksi

Esimerkiksi eri sidosryhmiä osallistavat avoimet **tulevaisuusdialogit** selonteon skenaarioista tai ylivaalikautisista kysymyksistä voisivat toimia keskustelun aloittajana ja elävöittäjänä. Tämä voisi edistää selonteon lähestyttävyyttä ja hyödyntämistä esimerkiksi alue- ja kuntatasolla sekä kansalaisten näkökulmasta, tukien tulevaisuususkoa

Myös itse selonteon valmisteluprosessi voisi olla osallistavampi. Erityisesti virallisemmat **puntaroivat kansalaispaneelit**, jotka koostuvat edustavasta, satunnaisvalitusta joukosta kansalaisia ovat lupaavia. Nykyisen selonteon valmistelussa käytiin jo 40 tulevaisuusdialogia kattaen satoja ihmisiä, mutta nämä jäivät kokonaisuudesta irrallisiksi, johon kansalaispaneeliprosessi voisi olla ratkaisu.

3. Hallitus- ja ministeriövalmistelu

Selonteon tietopohjaa voidaan hyödyntää vielä **järjestelmällisemmin läpi säädösvalmistelun**, tulosohjauksen, JTS:n, sekä hallituksen strategiaistuntojen. Tulevaisuusselonteko voi tukea tärkeiden **lainsäädäntötarpeiden tunnistamista** ja niihin vastaamista kytkemällä se vahvemmin valtioneuvoston muuhun ennakointitoimintaa. Näin ollen valtionhallinnossa tulisi lähestyä ennakointia, varautumista, riskienhallintaa ja säädösvalmisteluun (tulevaisuus)vaikutustenarviointia yhtenäisenä prosessina.

Tulevaisuusselonteossa tunnistettuja muutostrendejä ja ennakointitietoa tulisi soveltaa vahvemmin **ennakkovaikuttamisessa EU:n päätöksentekoon** VNK:n toimesta. Lisäksi tämä tukisi myös itse strategisen ennakoinnin kehittämistä EU:ssa. Nämä toimet edellyttävät kuitenkin **riittävien resurssien varmistamista** valtioneuvoston ja ministeriöiden ennakointityölle, sekä niiden seuranta ja arviointia.

4. Tulevaisuusvaliokunnan rooli

Tulevaisuusvaliokunta toimii paikkana arvokkaalle **dialogille ja konsensuksen rakentamiselle** puolueiden välillä keskeisistä tulevaisuuskysymyksistä, jossa tulevaisuusselonteolla on tärkeä rooli. Entistä epävarmemmassa maailmassa TuVia on kuitenkin kehitettävä ja vahvistettava.

Selonteon hyödyntämistä ja pitkäjänteistä päätöksentekoa tukisi tulevaisuusvaliokunnan **valta antaa mietintöjä ja ponsia itse päättämistään asioista**, näin tuoden tulevaisuuskysymyksiä täysistuntoon. Toisaalta on varmistettava ettei tämä politisoi TuVia liiaksi.

Tulevaisuusvaliokunnan vaikutusvaltaa voisi tukea sen keskittyminen tiettyihin läpileikkaaviin proseduraalisiin asioihin, kuten **lainsäädännön tulevaisuusvaikutusarvioinnin kehittämiseen** tai teknologiaennakkoinnin keinoihin, näin pysyen tarpeeksi etäällä politisoituneista substanssikysymyksistä. Unkarin ja Israelin tulevien sukupolvien oikeusasiamiehen toimistot lopetettiin nopeasti, sillä niiden suuri valta ja veto-oikeudet näyttäytyivät uhkana poliitikoille. Pitkän aikavälin instituutioiden, kuten TuVin on siis **tasapainoteltava päätösten vaikuttavuuden ja hyväksyttävyyden välillä**.

Sukupolvisitoumus lakiin?

Edellä esitetyt ehdotukset voitaisiin yhdistää myös **tulevaisuuslaiksi tulevien sukupolvien huomioimiseksi**, josta esimerkki on Walesin Tulevien sukupolvien hyvinvointi -säädös vuodelta 2015. Suomessa vaikuttavampaa saattaa olla **vahvistaa olemassa olevia instituutioita**, kuin luoda Walesin kaltainen tulevien sukupolvien valtuutettu, joka valvoo, tutkii, arvioi kestävän kehityksen toteutumista.

Toimenpiteitä olisivat esim. ennakkoinnin kytkeminen osaksi lainvalmistelua, **lainsäädännön** pitkän aikavälin vaikutustenarvioinnit ja indikaattorit, tulevien sukupolvien määrittely perusoikeuksissa, tulevaisuusvaliokunnan roolin ja tulevaisuusvallan laajentaminen kansalaiskeskustelun keinoin.

Tällä on yhteys myös Euroopan komission strategiaan sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta (Q1 2026), että YK:n tulevaisuushuippukokouksen sitoumuksiin syyskuulta 2024. Uusi laki voisi täydentää tulevaisuusselontekoa laajentamalla sitä varautumisesta kohti **näkemyksellisyyttä uudistuvasta ja tulevaisuuskestävästä Suomesta**, kattaen asioita kuten teollisuuspolitiikka, tulevaisuusinvestoinnit ja kestävät teknologiat.